

REBUBLIKA CHIŃSKA NA TAJWANIE – PYTANIE O STATUS PRAWNOMIĘDZYNARODOWY

Republika Chińska na Tajwanie jest specyficznym podmiotem prawa międzynarodowego, gdyż po kilkudziesięciu latach funkcjonowania status formalnoprawny wyspy pozostaje nieuregulowany. Zgodnie z klasyczną koncepcją państwa Georga Jellinka Tajwan spełnia wszystkie trzy wymogi konieczne do uznania go za organizm państwowy. Jednak w sytuacji, gdy prawo i stosunki międzynarodowe stały się bardzo skomplikowane i rozwinięte, nie jest to wystarczającym warunkiem do uznania Republiki Chińskiej na Tajwanie za pełnoprawny podmiot stosunków międzynarodowych. Konieczne jest bowiem uznanie dyplomatyczne przez społeczność międzynarodową, które Republika Chińska utraciła w drugiej połowie XX wieku. Ze względu na położenie geopolityczne, a także uwarunkowania historyczne Tajwan od wieków stanowił ważny punkt strategiczny w polityce zagranicznej innych państw, z czasem stając się kartą przetargową w rękach wielkich mocarstw.

Obecnie w skład Republiki Chińskiej – poza główną wyspą zajmującą największy obszar lądowy pomiędzy Japonią a Filipinami, która dziś stanowi prowincję chińską, a niegdyś była określana mianem Formoza, tj. cudowna wyspa¹, należy 85 innych wysp, w tym najbardziej znane: Kinmen, Matsu i Peskadory, zwane inaczej Wyspami Rybackimi². Za pierwszych znanych mieszkańców Tajwanu uważa się Aborygenów, należących do austronezyjskiej grupy etnicznej. Początki kolonizacji chińskiej są datowane na VII lub VIII w., tj. na okres dynastii Tang. Za panowania dynastii Ming Tajwan został już poddany jurysdykcji chińskiej i włączony do prowincji Fucien. W XVII w. swoje osady na Tajwanie zakładali Portugalczycy i Hiszpanie, którzy jednak szybko zostali wyparci przez Holendrów. To właśnie Holendrzy byli pierwszymi Europejczykami, którzy od 1624 r. po klęsce na Peskadorach próbowali zagospodarować Tajwan, przypieczetowując tym samym swoje panowanie na wyspie. Uważany za bohatera narodowego Cheng Ch'eng-kung z pomocą niewielkiej armii wyparł Holendrów z wyspy, którą wkrótce przekazał na ponad 200 lat pod panowanie mandżurskie. W tym czasie na Tajwanie wybuchały dziesiątki rebelii i buntów o charakterze antymandżurskim, jak również dochodziło do starć między klanami, co ułatwiała Mandżurom utrzymywanie i sprawowanie władzy.

¹ Nazwa Formoza została przyjęta przez portugalskich żeglarzy.

² R. Sławiński, *Historia Chin i Tajwanu*, Warszawa 2002, s. 134.

Dzięki wojnie francusko-chińskiej o Wietnam na dworze chińskim uświadomiono sobie znaczenie Tajwanu, co doprowadziło do przekształcenia go w samodzielną prowincję w 1885 r. i przyczyniło się do zapoczątkowania wielu reform. Przelomowym punktem w historii Tajwanu był wybuch wojny chińsko-japońskiej o Koreę. Konflikt zakończył się klęską wojsk chińskich i podpisaniem 17 kwietnia 1895 r. pomiędzy Cesarstwem Japonii a Cesarstwem Chin traktatu z Shimonoseki, na mocy którego Tajwan, Peskadory, a początkowo również półwysep Liadong zostały oddane we władanie japońskie. Tajwańczycy nie byli jednak informowani o treści rokoowań i gdy władze chińskie opuściły wyspę po formalnym, aczkolwiek niefaktycznym przekazaniu władzy Japończykom, proklamowano utworzenie niezależnej Demokratycznej Republiki Tajwanu, która, mimo że upadła po interwencji japońskiej w następnym roku, stanowiła pierwszą republikę w Azji³. Narzucony Chińczykom traktat z Shimonoseki nigdy nie został przez nich uznany i do dziś jest uważany za jedno z największych upokorzeń, jakich doświadczyli, bowiem stało się to za sprawą Japonii uważanej za chińskiego „ucznia” w dziedzinie cywilizacji i państwowości.

Na mocy traktatu Tajwan na prawie 50 lat został oddany we władanie Japonii. Jednakże deklaracja przyjęta w Kairze w 1943 r., włączona następnie do tzw. proklamacji poczdamskiej z 1945 r., w której określono następstwa bezwarunkowej kapitulacji Japonii, doprowadziła do przywrócenia Tajwanu pod administrację chińską i wkrótce potem ogłoszenia go prowincją Chin⁴. W tym czasie status wyspy Tajwan i wysp przybrzeżnych był jednoznacznie uregulowany i nie nastęczał żadnych trudności na gruncie stosunków międzynarodowych.

Przywołanie tych faktów jest o tyle istotne, że obecnie władze Chin podkreślają doniosłość zgody społeczności międzynarodowej i wielkich mocarstw na funkcjonowanie Tajwanu jako niezbywalnej części Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), gdyż jest ona jedynym uznanym przez prawo międzynarodowe państwem chińskim⁵. W istotny sposób sytuację skomplikowały jednak dwa wydarzenia o dużym znaczeniu międzynarodowym – wybuch wojny domowej w Chinach zakończonej w 1949 r., jak również wojna w Korei w 1950 r.

Kryzys polityczny na kontynencie pod koniec pierwszej połowy XX w. był wynikiem powszechnego niezadowolenia z polityki prowadzonej wobec Japończyków przez osłabionego Chiang Kai-sheka, a także jego walki z komunizmem. Nasilające się napięcie między Kuomintangiem a Komunistyczną Partią Chin (KPCh), które zintensyfikowało się w latach 30. XX wieku, doprowadziło do decydującego starcia, określanego w historiografii kontynentalnej mianem wojny wyzwoleniczej, toczącej się w latach 1946–1949. Dzięki zaangażowaniu Amerykanów w mediacje próbowano za-

³ *Ibidem*, s. 141.

⁴ L. Antonowicz, *Status prawnomiędzynarodowy Republiki Chińskiej na Tajwanie* [w:] *Tajwan w stosunkach międzynarodowych*, red. E. Haliżak, Warszawa 1997, s. 38.

⁵ E. Haliżak, *Antycypacja zmian porządku międzynarodowego* [w:] *Zmiana układu sił USA – Chiny a transformacja porządku międzynarodowego*, Warszawa 2005, s. 149.

pobiec konfliktowi zbrojnému, a gdy to okazało się niemożliwe, Stany Zjednoczone udzieliły pomocy rządowi Chiang Kai-sheka, stojącemu na czele Kuomintangu. Liczne klęski w starciach z siłami KPCh stosującymi strategię „otaczania miast przez regiony wiejskie” i likwidacji głównych sił przeciwnika⁶, niezadowolenie ludności z powodu wciąż rosnącej inflacji i korupcji oraz działania propagandowe, które stawiały wspierające Chiang Kai-sheka Stany Zjednoczone w miejscu znienawidzonej Japonii, zmusiły resztki wojsk Kuomintangu do opuszczenia kontynentu i ewakuacji na odzyskany kilka lat wcześniej Tajwan. Ważnym czynnikiem przekreślającym szanse Kuomintangu na zwycięskie zakończenie wojny domowej była utrata wsparcia Stanów Zjednoczonych. W „China White Paper” 5 sierpnia 1949 r. znalazły się doniesienia amerykańskich wysłanników w Chinach na temat demoralizacji i korupcji w szeregach armii Chiang Kai-sheka oraz braku poparcia dla jego rządu wśród większości społeczeństwa, co zdawało się potwierdzać tezę o konieczności rewizji dotychczasowej polityki USA⁷. Kuomintang Chiang Kai-sheka został uznany za „niegodny zaufania” i odmówiono mu dalszego poparcia, co ostatecznie doprowadziło do wycofania się jego wojsk na wyspę. W ten sposób doszło do upadku Kuomintangu na kontynencie i utworzenia 1 października 1949 r. Chińskiej Republiki Ludowej pod rządami Mao Zedonga.

Kuomintang odmówił uznania ChRL, uważając Republikę Chińską na Tajwanie za „jedne i jedyne Chiny”, a reżim Kuomintangu za „jedyne legalny rząd”⁸. W tym samym czasie prezydent Harry Truman ogłosił stanowisko Stanów Zjednoczonych, które w razie agresji ChRL postanowiły nie mieszać się w spór, tym samym nie udzielając pomocy Republice Chińskiej na Tajwanie. Chiang Kai-shek, który znalazł się w związku z tym w niezwykle trudnym położeniu, reagując na zmiany układu sił w Cieśninie Tajwańskiej, ogłosił swój powrót na stanowisko prezydenta, którego zrzekł się na początku 1949 r. jeszcze przed ewakuacją na wyspę. Decyzja o złożeniu urzędu była podyktowana naciskami ze strony niezadowolonych z sytuacji w kraju i działalności Kuomintangu jeszcze na kontynencie na początku 1949 r. Wybawieniem dla jego rządu okazał się wybuch wojny w Korei w połowie 1950 r., która spowodowała, że Tajwan stał się punktem strategicznym dla Stanów Zjednoczonych i ponownie znalazł się pod ich ochroną militarną.

Normatywnym wyrazem „uzdrowienia” stosunków między tymi państwami był zawarty w 1954 r. Traktat chińsko-amerykański o wzajemnej obronie. W 1979 r. traktat ten został zastąpiony przez Akt o stosunkach z Tajwanem, który dawał gwarancje sojusznicze w razie prowadzenia działań przeciwko Chinom⁹. Prezydent Harry Truman ogłosił neutralizację Cieśniny Formozańskiej, a dzięki umieszczeniu w tym regionie jednostek floty amerykańskiej uniemożliwił przeprowadzenie potencjalnych ataków z wy-

⁶ R. Sławiński, *Historia Chin...*, s. 82.

⁷ R. Szuster, *ChRL – USA. Kryzys tajwański 1954 i 1958*, Warszawa 1988, s. 19.

⁸ R. Sławiński, *Historia Chin...*, s. 147.

⁹ *Ibidem*, s. 148.

spy bądź z kontynentu. Ze względu na wciąż napiętą sytuację w rejonie Azji Wschodniej i ciągle zagrożenie konfliktami zbrojnymi Tajwan stał się ważnym punktem w amerykańskiej polityce zagranicznej. Dzięki temu przez kilkanaście lat, aż do połowy lat 60., mógł liczyć na pomoc finansową, sięgającą 1,5 mld USD, z czego prawie 800 mln USD pochłonęły koszty związane z rozbudową i unowocześnieniem armii¹⁰. W efekcie Tajwan bardzo uzależnił się od Stanów Zjednoczonych. Po stagnacji gospodarczej spowodowanej niestabilną sytuacją polityczną, trwającą aż do 1950 r., na wyspie wzorem amerykańskim przeprowadzono wiele istotnych reform, co pozwoliło jej uplasować się w gronie państw azjatyckich o bardzo wysokim stopniu rozwoju gospodarczego.

W tym samym czasie władze ChRL czyniły starania zmierzające do normalizacji stosunków z USA, nie zrażając się początkowo konsekwentnymi odmowami podjęcia rozmów związanych ze statusem Republiki Chińskiej na Tajwanie, z pominięciem w ewentualnych rokowaniach obecności przedstawiciela Chiang Kai-szeka. Nieoczekiwaną i dramatyczną dla Republiki Chińskiej na Tajwanie zmianę polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych przyniósł rok 1969 i początek nowatorskiej prezydentury Richarda Nixona, który, odchodząc od całkowitego potępienia komunizmu, chciał wykorzystać trwające kilka lat rozluźnienie sojuszniczych stosunków między ChRL a ZSRR.

By zrozumieć zachodzące na początku lat 70. XX w. procesy i podejmowane decyzje o zasięgu międzynarodowym, które okazały się brzemiennie w skutkach dla Republiki Chińskiej, należy cofnąć się do czasów II wojny światowej. Już bowiem w 1943 r. na arenie międzynarodowej pojawił się postulat utworzenia organizacji stojącej na straży pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, co zostało wyrażone w podpisanej 30 października 1943 r. deklaracji moskiewskiej. W 1945 r. państwa inicjatorzy zaprosiły 76 innych państw na Konferencję Narodów Zjednoczonych, która odbyła się w San Francisco. W trakcie jej trwania przyjęto Kartę Narodów Zjednoczonych (KNZ), która weszła w życie po ratyfikacji przez państwa inicjatorów i większość państw biorących udział w konferencji, stając się tzw. konstytucją stosunków międzynarodowych¹¹. Republika Chińska była jednym z państw założycieli Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Wniosła duży wkład w założenia programowe, biorąc czynny udział w przygotowywaniu KNZ. Niektóre proponowane przez nią ustępy w całości zostały uwzględnione w tym dokumencie. Z dzisiejszej perspektywy istotne jest nie tylko podkreślenie wkładu dyplomacji Republiki Chińskiej w opracowanie KNZ, ale także przypomnienie, że Konstytucja Republiki Chińskiej była pierwszym tego typu aktem, w którym wyraźnie wskazano obowiązek respektowania postanowień Karty¹².

¹⁰ P. Ostaszewski, *ChRL i problem Tajwanu* [w:] *Chińska Republika Ludowa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2011, s. 13.

¹¹ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r. (Dz. U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).

¹² M. Burdelski, W.J. Dziak, *Republika Chińska na Tajwanie a ONZ*, Toruń 1998, s. 11.

Republika Chińska na Tajwanie wypełniała wszelkie nałożone na nią obowiązki wynikające z członkostwa w ONZ. Tajwan wciąż jednak pozostawał kartą przetargową w rękach Amerykanów. W 1971 r. nastąpiła wspomniana już zmiana polityki prowadzonej przez prezydenta Nixona, który w wyniku wojny radziecko-chińskiej zdecydował się pogłębić dialog z władzami ChRL. Rozpoczęcie dwustronnych rozmów, a także dopuszczenie władz chińskich do kontaktu z wielkimi mocarstwami skutkowało pojawieniem się realnej możliwości włączenia ChRL do ONZ. Do 1971 r. Republika Chińska na Tajwanie mogła liczyć na poparcie większości państw Zachodu uznających ChRL za agresora w wojnie koreańskiej, tym samym władze Republiki Chińskiej nie obawiały się wykluczenia z ONZ. Kandydaturę ChRL popierały natomiast państwa komunistyczne, znajdujące się jednak w zdecydowanej mniejszości.

Rok 1971 przyniósł reorientację nie tylko polityki amerykańskiej. Choć oczywiście stało się, że Stany Zjednoczone nie będą wstrzymywać przyłączenia ChRL do ONZ, to wypowiedzi Geoga Busha, pełniącego ówczesnie funkcję ambasadora USA przy ONZ, jednoznacznie wskazują na próby wcielenia w życie formuły podwójnej reprezentacji. Pozwalałoby to na przyłączenie ChRL do organizacji, przy jednoczesnym zachowaniu członkostwa przez Republikę Chińską. Jednakże przyjęcie rozwiązania proponowanego przez władze amerykańskie okazało się niemożliwe, ponieważ uznanie ChRL za kontynuatora państwa chińskiego na gruncie prawa międzynarodowego wiązałoby się z niemożnością jednoczesnego zachowania dotychczasowego statusu Republiki Chińskiej. Formuła podwójnej reprezentacji stała również w sprzeczności z ówczesnym stanowiskiem obydwu rządów chińskich¹³.

Przyjęcie rezolucji nr 2758 na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ dnia 25 października 1971 r. spowodowało nadanie prawa reprezentacji ChRL, przy jednoczesnym wykluczeniu przedstawicieli Chiang Kai-sheka z ONZ¹⁴. Tym samym z organizacji zostało usunięte jedno z państw założycielskich, tracąc poparcie większości państw członkowskich. Należy dodać, że przyjęcie rezolucji zostało bardzo negatywnie odebrane przez amerykański obóz polityczny oraz przez tamtejszą opinię publiczną, co doprowadziło do dyskusji nad rezygnacją Stanów Zjednoczonych z członkostwa w ONZ. Uznanie ChRL za kontynuatora państwa chińskiego spowodowało, że od 1971 r. sprawę ewentualnego powrotu Republiki Chińskiej do grona członków ONZ można rozpatrywać wyłącznie przez pryzmat przyjęcia jej jako nowe państwo¹⁵. Artykuł 4 KNZ określa bowiem, że tylko podmioty państwowe milujące pokój, zdolne realizować zobowiązania międzynarodowe mogą stać się członkami organizacji.

Rozważając zagadnienia związane z prawno-politycznym statusem Tajwanu, a także śledząc jego losy w ONZ, należy postawić pytanie, czy Tajwan jest państwem? Zgodnie ze wspomnianą już koncepcją G. Jellinka do istnienia państwa po-

¹³ L. Antonowicz, *Status prawnomiędzynarodowy...*, s. 38.

¹⁴ M. Burdelski, W.J. Dziak, *Republika Chińska...*, s. 14.

¹⁵ L. Antonowicz, *Status prawnomiędzynarodowy...*, s. 38.

trzebne są trzy atrybuty: suwerenna władza, a więc posiadanie efektywnego rządu, oddzielne i suwerenne terytorium oraz ludność poddająca się kontroli władzy. Jeśli przyjąć taką definicję państwowości za wyczerpującą, to należałoby bez najmniejszych wątpliwości uznać, że Republika Chińska na Tajwanie jest państwem.

Spoleczność międzynarodowa doprowadziła jednak do zawężenia prawnomiędzynarodowego pojęcia państwa na gruncie Konwencji o prawach i obowiązkach państw przyjętej na VII Międzynarodowej Konferencji Państw Amerykańskich w Montevideo 26 grudnia 1933 r. Choć początkowo była to tylko umowa o zasięgu regionalnym, ograniczająca się do państw amerykańskich, dziś ujęte w niej zasady są uznawane za zwyczajowe prawo międzynarodowe. W treści konwencji do trzech wymienionych wyżej atrybutów państwa dodano zdolność do nawiązywania i utrzymywania stosunków z innymi państwami¹⁶. Przedstawiciele ChRL uważają, że Tajwan nie spełnia już wymogu suwerenności, gdyż władza Pekinu rozciąga się również na terytorium wyspy, jednakże społeczność międzynarodowa skupia się na niespełnieniu przesłanki międzynarodowego uznania Republiki Chińskiej. W literaturze pojawiło się przy tym pojęcie powszechnego uznania międzynarodowego jako kryterium decydującego o przyznaniu atrybutu państwowości. Dziś Tajwan utrzymuje stosunki dyplomatyczne z 22 krajami, dla porównania ChRL ma 172 partnerów dyplomatycznych. Trudno więc uznać, że Republika Chińska na Tajwanie ma pełną i nieograniczoną zdolność utrzymywania stosunków międzynarodowych. Zupełnie inaczej kształtował się ten układ do 1971 r., kiedy Tajwan cieszył się uznaniem większości państw członkowskich, będąc nawet stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa.

Wykluczenie przedstawicieli Republiki Chińskiej z gremium ONZ doprowadziło w ciągu 2 lat do niemal całkowitej izolacji politycznej Tajwanu. Nawiązanie pełnych stosunków dyplomatycznych z nim jest o tyle trudne, że władze w Pekinie stosują rozwiązanie zbliżone do doktryny Halsteina, stosowanej przez RFN w latach 50. i 60. wobec krajów uznających NRD¹⁷. Tym samym wobec wciąż rosnącego znaczenia na arenie międzynarodowej ChRL, klasyfikowanej w gronie wielkich mocarstw oraz będącej stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ, większość państw kapitalistycznych wycofała swoje poparcie dla Republiki Chińskiej.

Presja amerykańska oraz zmiana nastawienia przywódców Kuomintangu, w szczególności następcy Chiang Kai-szeka – Yen Chia-kana, spowodowały, że Demokratyczna Partia Postępowa (DPP), działająca wcześniej nielegalnie, mogła podjąć działalność zgodną z obowiązującym porządkiem prawnym, a jej członkowie nie trafiali już do więzień i obozów karnych. DPP stała się więc opozycją do władz Kuomintangu. W lipcu 1987 r. działalność ruchu demokratycznego doprowadziła do zniesienia po 38 latach stanu wojennego, który był czasem białego terroru, a w jego następstwie wielu dysydentów politycznych zostało oskarżonych o bandycką działalność komunistycz-

¹⁶ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2005, s. 120.

¹⁷ *Ibidem*, s. 32.

na¹⁸. Dzięki zniesieniu stanu wojennego rozpoczął się proces demokratyzacji Tajwanu, a jednocześnie podejmowano próby zmniejszenia skutków długotrwałej izolacji politycznej wyspy. Prezydent i wiceprezydent Republiki Chińskiej odbyli wiele prywatnych podróży w ramach tzw. pragmatycznej dyplomacji¹⁹. Choć tego typu działania nie mogły przynieść skutków w postaci uzyskania oficjalnego uznania międzynarodowego, to pozwoliły władzom Tajwanu rozpocząć i umocnić współpracę międzypaństwową na gruncie kulturalnym i ekonomicznym. Prezydent Lee wielokrotnie podkreślał, że prowadzenie dyplomacji w takiej formie zmierza do zagwarantowania mieszkańcom Republiki Chińskiej na Tajwanie bezpieczeństwa i perspektyw rozwoju²⁰.

Mimo że dziś Tajwan utrzymuje stosunki dyplomatyczne z niewiele ponad 20 państwami, to w ramach nieoficjalnych stosunków o charakterze gospodarczym liczba ta oscyluje w granicach 150 krajów. Wśród nich znajduje się Polska – w listopadzie 1992 r. w Warszawie zostało powołane Biuro ds. Gospodarki i Kultury, zaś w 1998 r. odbyła się pierwsza sesja Polsko-Chińskiej Konferencji Współpracy Gospodarczej; w tym samym roku w Warszawie utworzono również China Trade Center (obecnie Taiwan Trade Center)²¹. Ponadto po 17 latach negocjacji, 21 października 2016 r. między Republiką Chińską na Tajwanie a Polską zostało podpisane porozumienie o unikaniu podwójnego opodatkowania, a także porozumienie określające ramy współpracy przy wzajemnej promocji inwestycji i eksportu.

Zarówno w polityce zagranicznej prowadzonej przez władze na Tajwanie, jak i w działaniach ChRL o zasięgu międzynarodowym kwestia statusu polityczno-prawnego Tajwanu stanowi obecnie jeden z najważniejszych punktów spornych. Fundamentalne założenie polityki Tajpei wobec Pekinu można określić jako dążenie do „jednych Chin i dwóch politycznych jednostek”²². Pekin natomiast dąży do zjednoczenia opartego na formule Deng Xiaopinga „jeden kraj, dwa systemy”, zastosowanej w przypadku Hongkongu i Makau²³. Należy jednak pamiętać, że rozwiązania dotyczące ich statusu zostały wypracowane w drodze rozmów brytyjsko-chińskich i portugalsko-chińskich, zaś jednostki te stanowiły jedynie ich przedmiot, nie będąc podmiotami „transakcji”. W związku z tym w odniesieniu do Tajwanu przytoczona formuła musiałaby ulec modyfikacjom, gdyż należałoby uwzględnić znacznie szerszy zakres autonomii wyspy w ramach państwa chińskiego, jak również uregulować kwestie międzynarodowe²⁴.

¹⁸ Fu-lan Lee, *An Introduction to the History of Taiwan*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2014, z. 5, s. 103.

¹⁹ R. Sławiński, *Historia Chin...*, s. 152.

²⁰ A. Ziętek, *Aktualne problemy polityki zagranicznej Republiki Chińskiej na Tajwanie* [w:] *Tajwan w stosunkach międzynarodowych*, red. E. Haliżak, Warszawa 1997, s. 63.

²¹ M. Burdelski, W.J. Dziak, *Republika Chińska...*, s. 32.

²² A. Ziętek, *Aktualne problemy...*, s. 64.

²³ M. Burdelski, W.J. Dziak, *Republika Chińska...*, s. 74.

²⁴ L. Antonowicz, *Status prawnomiędzynarodowy...*, s. 41.

W kontekście wieloletnich starań dyplomacji Republiki Chińskiej o ponowne wcielenie w szeregi struktur ONZ zastanawia, czy możliwe byłoby uzyskanie przez Tajwan członkostwa w organizacji jako część składowa Chin o szeroko zakrojonej autonomii. Na gruncie art. 4 KNZ wydaje się to niemożliwe, ale dopuszczenie takiej alternatywy można uzasadnić, powołując się na precedensy. Członkami ONZ obok ZSRR były, wchodzące w jego skład, Białoruś i Ukraina²⁵. Wszelkie tego typu rozwiązania wymagałyby jednak porozumień wypracowanych w drodze dialogu między zainteresowanymi stronami. Obecnie Republika Chińska na Tajwanie może cieszyć się statusem obserwatora ONZ, uzyskanym po wielu latach od całkowitego wykluczenia ze struktur organizacji.

W ostatnich dziesięcioleciach daje się zauważyć uelastyczenie stosunków między Pekinem a Tajpej, przejawiające się głównie w nawiązaniu współpracy gospodarczej. Do przełomu w kontaktach między ChRL a Tajwanem doszło w kwietniu 1993 r. w Singapurze, kiedy to zostały zapoczątkowane bezpośrednie rozmowy między ich przedstawicielami²⁶. Mimo to co kilka lat można usłyszeć o wzroście napięcia w Cieśninie Tajwańskiej, a nawet przeprowadzanych przez ChRL próbach nuklearnych, co miało miejsce choćby po prywatnej wizycie prezydenta Lee Teng-hueja w Alma Mater Cornell University w USA. Ważnym zagadnieniem jest demokratyzacja Tajwanu i pojawiające się wraz z nią hasła i postulaty ogłoszenia niepodległości wyspy²⁷. Po śmierci syna Chiang Kai-sheka proces demokratyzacji wyspy osiągnął apogeum, czego zwieńczeniem były pierwsze bezpośrednie i w pełni demokratyczne wybory prezydenckie w 1996 r.

Reakcją władz chińskich na wybory w 2000 r. było przyjęcie w tym samym roku białej księgi zatytułowanej „Zasada jednych Chin i kwestia Tajwanu”, w której potwierdzone zostało dotychczasowe stanowisko Pekinu w sprawie Tajwanu. Zaakcentowano także niemożność poddania pod negocjacje najważniejszych założeń przedstawianych przez rząd ChRL w związku z kwestią Tajwanu. Odpowiedzią władz Chin na reelekcję prezydenta Republiki Chińskiej Chen Shui-biena w 2004 r. oraz na zapowiedzi uchwalenia nowej Konstytucji Tajwanu było przyjęcie przez parlament 14 marca 2005 r. prawa antysecesyjnego, w którym po raz pierwszy znalazł się zapis o możliwości użycia niepokojowych środków w przypadku ogłoszenia przez Tajwan niepodległości²⁸. Choć brzmienie powyższego aktu przybrało niepokojący charakter, jego wydanie nie doprowadziło do zaostrzenia stosunków między stronami. Nie bez powodu coraz więcej zwolenników zyskuje stanowisko, zgodnie z którym integrację wyspy z kontynentem mógłby zahamować jedynie poważny kryzys gospodarczy lub polityczny w Pekinie albo wybuch konfliktu zbrojnego między Stanami Zjednoczonymi a Chinami, na co

²⁵ *Ibidem*, s. 41.

²⁶ R. Sławiński, *Historia Chin...*, s. 153.

²⁷ E. Haliżak, *Antycypacja zmian...*, s. 149.

²⁸ *Ibidem*, s. 154.

się raczej nie zanosić²⁹. Należy jednak wskazać, że po zmianach politycznych w Republice Chińskiej na Tajwanie, które przyniósł początek 2016 r. na skutek objęcia władzy przez reprezentantkę DPP Tsai Ing-wen, relacje w Cieśninie Tajwańskiej uległy zmianie. Nowa prezydent wycofała poparcie dla koncepcji „jednych Chin”, podkreślając, że Tajwan jest niepodległym państwem i chce opierać stosunki z ChRL na zasadzie równoprawności. Trudno jednak spodziewać się, że słowa Tsai Ing-wen doprowadzą do faktycznych zmian w relacjach między wyspą a kontynentem.

Interesującym zagadnieniem jest przy tym proces ewolucji stanowiska Stanów Zjednoczonych wobec kwestii Tajwanu. W praktyce nie był on jednak spowodowany niekonsekwencją zmieniających się rządów USA, ale reorientacją polityki w zależności od sytuacji w regionie Azji Wschodniej. Kluczowe okazały się kontakty ChRL z ZSRR i następnie Federacją Rosyjską, które ewoluowały na przestrzeni XX w. Gdy współpraca państw komunistycznych ulegała zacieśnieniu, Stany Zjednoczone zwiększały swoje poparcie dla władz w Tajpej, zaś w momentach oziębiania stosunków prowadziły politykę pozwalającą zajmować tożsame z ChRL stanowisko w kwestiach międzynarodowych. Wybory na Tajwanie w 1996 r. udowodniły, że system demokratyczny może znaleźć zastosowanie także w warunkach chińskich, co spotkało się z aprobatą części społeczności międzynarodowej i wzbudziło powszechną sympatię³⁰.

Reagując na zmianę wizerunku Republiki Chińskiej, a także realizując główne postulaty swojej polityki zagranicznej, rząd USA wspiera proces demokratyzacji wyspy, a jednocześnie prezentuje oficjalne stanowisko, zgodnie z którym Stany Zjednoczone sprzeciwiają się wszelkim działaniom zmierzającym do ogłoszenia przez Republikę Chińską niepodległości. Ponadto władze amerykańskie prowadzą z Tajwanem zakrojoną na szeroką skalę współpracę wojskową, która przejawia się przede wszystkim w sprzedaży uzbrojenia. Ustalenia polityki nuklearnej USA związane z planem ewentualnego użycia broni przeciwko Chinom nie pozostawiają cienia wątpliwości co do tego, że Tajwan odgrywa niebagatelną rolę w strategii bezpieczeństwa narodowego USA. W związku z tym trudno wyobrazić sobie korzystniejszy dla Amerykanów scenariusz rozwoju stosunków w rejonie Cieśniny Tajwańskiej aniżeli utrzymanie jak najdłużej obecnego *status quo*. Zjednoczenie Chin mogłoby zniweczyć założenia obecnie prowadzonej przez USA polityki zagranicznej wobec krajów azjatyckich, jak również pozbawiłoby je ważnego sojusznika, punktu strategicznego i bazy wypadowej, która pozwala reagować na wzrost napięć w regionie.

Mimo że niedawny powrót Hongkongu i Makau pod administrację chińską spowodował odnowienie dyskusji na temat przyszłości Republiki Chińskiej na Tajwanie, status polityczno-prawny wyspy pozostaje nieuregulowany. W historii stosunków międzynarodowych zdarzały się sytuacje niepewności związanej ze statusem

²⁹ K. Gawlikowski, W.J. Dziak, *Perspektywa normalizacji stosunków ChRL z Tajwanem – szanse i zagrożenia* [w:] *Chiny w XXI wieku. Perspektywy rozwoju*, red. W.J. Dziak, K. Gawlikowski, M. Ławacz, Warszawa 2012, s. 302.

³⁰ A. Ziętek, *Aktualne problemy...*, s. 76.

poszczególnych terytoriów, jednak zawsze przybierało to charakter krótkotrwały. Kwestia Tajwanu i problem jego reprezentacji w organizacjach międzynarodowych pozostają nierozwiązane od dziesięcioleci, co stanowi precedens w prawie międzynarodowym. Możliwe są oczywiście różne scenariusze dalszych losów wyspy, choć coraz mniej prawdopodobny wydaje się wybuch konfliktu zbrojnego w Cieśninie Formozańskiej, a także możliwość ogłoszenia niepodległości przez Tajwan. Postępujący proces integracji gospodarczej ChRL i Republiki Chińskiej stanowi doskonały grunt dla przyszłego potencjalnego zjednoczenia. Kluczowe dla przyszłości Tajwanu może okazać się stanowisko kolejnych obozów rządzących w Tajpej. W spekulacjach odnoszących się do przyszłości Tajwanu rzadko podnosi się kwestię możliwości demokratyzacji ChRL, co nie wydaje się realnym scenariuszem nawet w odległej przyszłości. W chwili obecnej nie należy spodziewać się spektakularnych zmian w stosunkach między ChRL a Republiką Chińską na Tajwanie, jednakże coraz trudniej wyobrazić sobie, że w dłuższej perspektywie Stany Zjednoczone czy zwolennicy niepodległości Tajwanu przebywający na wyspie będą w stanie powstrzymać proces integracji, w rezultacie zmierzający do zjednoczenia Chin, choć z pozostawieniem szerokiej autonomii. W perspektywie najbliższych kilkunastu lat najbardziej prawdopodobne jest jednak utrzymanie obecnego *status quo*.

SUMMARY

REPUBLIC OF CHINA ON TAIWAN– ASKING FOR THE LEGAL AND INTERNATIONAL STATUS

The Republic of China is the specific subject of International Law, because after many years of functioning formal and legal status of the island remains unregulated. According to the classical concept of state Taiwan has all three requirements necessary to be considered as a state organism. However, in situation where law and international relations have become very complicated and developed, it is not a sufficient condition to give recognition to the Republic of China as a full-fledged state creation. The necessity is the acknowledgement of the Republic of China by the international community, which was lost in the second half of the twentieth century. Many historical events politically oriented has contributed to this situation. Two major events of international importance relevantly complicated the situation of the Republic of China. The outbreak of civil war in China ended in 1949 with failure of the Kuomintang, as well as the Korean War in 1950. The first one lead to the rule of Mao Zedong's and proclamation, on 1st October 1949, The People's Republic of China on the mainland while the sovereign government of The Republic of China was established in Taiwan. Another important moment in the history of Taiwan was exclusion its representatives from the UN body in 1971, which resulted in 2 years of almost total political isolation of Taiwan. The problem of Taiwan and its representation in international organizations remain unsolved for decades, which is a precedent in international law.